

Е. М. АРНДТ-ПУБЛІЦИСТ: ПОЧАТОК ШЛЯХУ

Голубенко Л. М.

Ораторське мистецтво, що досягло вершин свого розвитку в античній Греції, стало полем плідної діяльності не тільки самих ораторів, але й об'єктом пильної уваги перших риторів, які докладно описали закони побудови мови, основи її впливу на аудиторію і головні прийоми досягнення її ефективності. Ці праці заклали ґрунт подальшого розгляду текстів, спрямованих на безпосередній соціально-політичний вплив, а також вплив на аудиторію, що реалізуються як в усній, так і в писемній формах та складають ядро публіцистичного стилю.

Активна політизація сучасного суспільства і пошуки найбільш ефективних шляхів агітації та пропаганди сприяли відродженню інтересу до публіцистики не тільки користувачів публіцистичних жанрів-політиків, державних діячів, аналітиків, але й теоретиків в галузі функціональної стилістики. Відповідно, структура, синтаксис, вокабуляр, прагматика публіцистичного тексту вивчається уважніше, що відбивається на збільшенні монографічних публікацій в 70—80-і роки ХХ ст. У зв'язку з цим можна згадати фундаментальні праці Прохорова Є. П. (1969), Здоровеги В. І. (1970), Колосова Г. М. (1972), Черепахова М. С. (1973, 1984), Прилюка Д. М. (1974), Ученової В. В. (1974), Стюфляєвої М. І. (1975), Горохова В. М. (1977), Стриженко А. А. (1980).

Тривалий час публіцистика вивчалася в межах газетно-публіцистичного стилю (див. загальновідомі праці М. А. Кожині, І. Р. Гальперіна, Е. Г. Різелі та інших). При цьому мала місце деяка невизначеність її меж як самостійного функціонально-стилістичного феномена. Необхідність її автономізації і вияву її основних параметрів в умовах Нового часу призвела до сплеску зацікавленості власне публіцистикою, що відбулося у вже відзначеному зростанні присвячених їй досліджень, в яких подається визначення предмета, змісту, стильових рис публіцистики. Більшість дослідників мають спільну думку проте, що функції публіцистики та її

прагматичний аспект відрізняють її від інших функціональних стилів і визначають її самостійний статус.

Інваріантною характеристикою, яка й дозволяє виділити публіцистику в самостійний стиль, виступає її обов'язково в усіх публіцистичних творах ідейна напруга, котра експліковано виражає ідеологічну, політичну, соціальну позицію автора, а це, природно, відбивається в усіх лінгво-прагматичних властивостях публіцистичного тексту. Порівняймо: “Публіцистиці властиві високий ідейно-політичний рівень, глибина аналізу, масштабність узагальнень, відкритий характер коментарю, “максимальна інформованість” в поєднанні з виразністю форми, експресією і образністю викладу” [1, 6].

Публіцистика, з усіма найприкметнішими своїми якостями, є невід'ємною частиною великої творчої спадщини німецького письменника, поета й історика Е. М. Арндта (1769—1860). Його творчість представлена в дослідженнях ХІХ століття, вона висвітлена в енциклопедіях усіх країн Європи, в тому числі в Росії, починаючи з 1835 року (Энциклопедический лексикон, 1835, т. 3; Край К., 1847, т. 1; Энциклопедический словарь, 1862, т. 5; Брокгауз Ф. В. и Ефрон И. А., 1893, т. 2; Южаков С. Н., 1990, т. 2; Железнов В. Я. и соавт., 1910, т. 3; Ариаднов С. А. и соавт., 1911—1916, т. 2). В “Энциклопедическом словаре”, укладеному російськими вченими і літераторами, Арндт охарактеризований як “публіцист, для якого не існувало більш привабливої честі, ніж слугувати точним відголоском суспільної думки” [2, V, 418]. Незважаючи на це, ім'я Арндта практично невідоме ні в Росії, ні в Україні. Навіть на батьківщині письменника йому присвячені лише дві роботи, що досить скупо висвітлюють його творчість (див. Ruetz L., 1936; Schafer K. H., 1974), хоч загальний обсяг його публіцистичної спадщини складає більше 9000 сторінок.

Запропонована стаття входить до розпочатого автором монографічного дослідження, яке в свою чергу, є першою спробою заповнити вказану прогалину і являє собою опис етапів творчого шляху Арндта, розгляд композиційно-архітектонічних та структурно-синтаксичних особливостей його публіцистики. Комплексному аналізу піддано весь масив його публіцистичних текстів, що дозволило виділити як загально-стильові, так й індивідуально-стилістичні особливості публіцистики Арндта, котрий стояв біля витоків формування публіцистичного стилю в сучасній німецькій мові.

У зв'язку з тим, що стаття має загальний ознайомлювальний характер і передбачаються наступні публікації, які освітлюватимуть різноманітні аспекти публіцистики Арндта, на даному етапі вважаємо доцільним ввести читача в тему і окреслити її подальше розгортання.

Ернст Моріц Арндт відомий як один з основоположників політичної публіцистики початку ХІХ ст. Його довге життя (1769—1860) збіглося з вагомими світовими подіями, що призвели до перегляду існуючих соціально-політичних підвалин, таких як французька революція, тріумфальні походи Наполеона і наступні за ними антинаполеонівські війни, повстання декабристів і селянські хвилювання в Росії, революційні події в самій Німеччині. Арндт був, безперечно, одним з найбільш видатних людей свого часу: з блискучою освітою, володів основними мовами Західної Європи; спостережливий, відзначався майже фотографічною пам'яттю; вроджений аналітик, він до свого тридцятиріччя спробував себе у

декількох видах суспільно-політичної діяльності — доти, поки перший рік XIX ст. не визначив все його довге наступне життя: в 1800 році в Грейфевальді вийшла його книжка “Слово людське про свободу і старі республіки”.

Ця перша проба пера, написана на межі століть, продемонструвала головну якість майбутнього славетного політичного письменника — його дивну здатність глибоко аналізувати соціальну, дипломатичну, урядову ситуацію, що склалася на той час, і правильно визначити можливий напрямок розвитку спостережуваних тенденцій. Тут же виявилася і здібність молодого Арндта до узагальнень: на основі аналізу конкретних обставин він робить висновки, релевантні не тільки і не стільки для локальної ситуації та конкретної особи, а такі, що виходять далеко за рамки обмеженого географічного і часового простору. Саме ця остання особливість таланту зберігає значущість Арндта для багатьох наступних поколінь: його відправні позиції набувають характеру прецедента, на ґрунті якого розглядаються і оцінюються події, факти, діячі прийдешніх епох.

Названа тут стаття виявилася важливою і для самого Арндта — її суспільний резонанс утвердив його розумінні публіцистичного слова як активного учасника суспільно-політичного життя країни і зумовив подальшу спрямованість його діяльності. Подальше життя показало, що, окрім пристрасного захоплення процесом публіцистичної творчості, Арндт відзначався і колосальною працездатністю. За два роки після першої публікації, внаслідок декількох подорожей по півдню Німеччини, по Австрії, Франції, Італії, виходять чотири томи “Фрагментів” (1803), які й сьогодні залишаються найважливішим документом культурно-історичного значення і які можна розглядати як становлення і утвердження поглядів, філософії і стилю Арндта-публіциста. Буквально через декілька тижнів після виходу в світ чотиритомного видання в 1803 році з’являється друком “Німеччина і Європа” — скрупульозний аналіз політичного становища Німеччини і країн Європи протягом XVIII ст., аж до поточного 1803 року. У книзі автор піддає різкій критиці політику пруського уряду і пророче, за декілька років до французької окупації Німеччини, вказує, що роздробленість абсолютистської Німеччини з багатьма урядовцями призведе до фатальних наслідків іноземного поневолення країни. Арндт стверджує, що індивідуальні амбіції політиків-урядовців різних рангів, які прикриваються лозунгами прихильності до своєї “малої батьківщини”, є насправді ніщо інше, як погано прикрита люта боротьба за владу, яка ослаблює державу і робить її легкою здобиччю будь-якого завойовника. Думаємо, що сказані майже 200 років назад, ці слова, на жаль, зберігають свою сумну актуальність і сьогодні. “Німеччина і Європа” свідчить про гострий політичний зір Арндта, про його соціальну, літературну і стилістичну зрілість. У автобіографічній праці “Спогади про пережиті події” він пише, що саме в цей час стає “людиною, яка повинна писати і діяти в інтересах політики” [3, 91].

Арндт стає найбільш читабельним і впливовим публіцистом Німеччини початку XIX ст. Тематика його статей, аналітичних оглядів, монографічних досліджень охоплює всі аспекти життя країни. При цьому, однак, можна виділити два основні напрями його публіцистичної діяльності — селянське питання і франко-пруськi відносини. Неупереджене висвітлення вказаних проблем ставить Арндта у відкриту опозицію режимові.

Так, у 1803 році в Берліні виходить фундаментальний “Дослід історії кріпосного ладу в Померанії і на Рюгені”. Крім скрупульозного дослідження історичних коренів, хронології і географії кріпосного ладу, монографія вражає дивовижним проникненням у наслідки кріпосництва. Виступаючи з позицій реформатора і вимагаючи оплати кріпосного права, Арндт разом з тим реально передбачає труднощі, з якими зіткнеться безземельний, безграмотний, вільний лише на паперті селянин.

Як і слід було очікувати, книга викликала відверте незадоволення влади. Над Арндтом почали збиратися хмари офіційних репресій; цензура все більш цинічно диктує автору свої вимоги, а весною 1806 року, за півроку до поразки Пруссії під Йеною і Аухрштертом, виходить “Дух часу I”.

Це був видатний публіцистичний твір, який зробив сенсацію в усій країні. Його захоплено зустріли німецькі патріоти. Сама назва твору стала політичним лозунгом того періоду; вражали його безсумнівна актуальність і притягальна сила. Але вже в серпні 1806 року “Дух часу” фігурує як “ганебний твір” при розслідуванні воєнним судом справи книготорговця Пальма, а Наполеон оголошує книгу поза законом [6, 47].

Щоб запобігти переслідуванню, Арндт залишає Німеччину і їде до Швеції, де починає видавати політичний журнал “Нордшер контролер” і продовжує напружено працювати над своїми основними темами.

Другий том “Духу часу” виходить у Стокгольмі в 1809 році. Обидві книги побачили світ без прізвища автора, який справедливо остерігався репресій з боку влади. У книзі “Дух часу II” знайшли відображення події останніх десяти років на європейському континенті. Арндт досліджує історичні причини змін у економіці і політиці, викриває “бандитські помисли” Наполеона і виступає проти зради німецьких князів, які стали васалами завойовника [4]. Тут же він уперше висловлює думку про можливе майбутнє Німеччини.

У “Селянстві” Арндт головну увагу приділяє становищу селян, вважаючи, що сильна держава повинна базуватися на сильному і вільному селянстві.

Перший період публіцистичної діяльності Ернста Моріца Арндта завершився. Він став важливим етапом в становленні письменника, сильної особистості — німецького патріота, який виступив з вимогою провести соціальні і політичні реформи в країні. Арндт правильно розумів причини поразки Німеччини, шукав вихід із складного становища, пропонував свої рішення. Ці перші десять років заклали основи всієї подальшої діяльності публіциста і відіграли колосальну роль в утвердженні пафосу і стилю всієї німецької публіцистики XIX ст.

Резюме

Запропонована стаття присвячена початку публіцистичної діяльності Е. М. Арндта, засновника публіцистики Німеччини, політичного, соціального, суспільного критика, творчість якого не тільки відбивала бурхливі події першої половини XIX сторіччя на його батьківщині та в Європі, але й зберегла актуальність для інших часів, обставин та народів.

Список цитованої літератури

1. *Горохов В. М.* Закономерности публицистического творчества / Дисс. На соискание уч. ст. доктора филол. наук. — М., 1977. — 417 с.
2. Энциклопедический словарь, составленный русскими учеными и литераторами. — Санкт-Петербург, 1862. — Т. V. — 752 с.
3. *Arndt E. M.* Erinnerungen aus dem äußeren Leben. — Leipzig, 1842. — 396 s.
4. *Arndt E. M.* Geist der Zeit — In: Arndts werke. Auswahl in zwölf Teilen. Berlin-Leipzig-Wien-Stuttgart. — 1755 s.
5. *Ruetz L.* Arndt und Born als politische Publizisten. Heiderberg. — 1936. — 635 s.
6. *Scuria H.* Ernst Moritz Arndt. Der Vorkämpfer für Einheit und Demokratie. — Berlin. — 1952. — 169 s.
7. *Schafer K. H.* Ernst Moritz Arndt als politischer Publizist. Studien für Publizistik, Pressepolitik und kollektivem Bewusstsein im frühen 19. Jahr Bonn, 1974. — 374 s.